

На жалост, поред свег начелног слагања са списатељицом, писац ових редова осећа потребу да укаже и на неколико ситнијих, али управо необјашњивих прогуста, који кваре леп утисак о књизи.

Тако су на страни 29. српски радикали - и то с позивом на изборе од децембра 1992. кад су марширали раме уз раме са социјалистима - представљени као једина значајна опозиција председнику Милошевићу! Још је мање тачно оно што је написано на следећој страни, где читамо како је децембра 1992. Милошевићева Социјалистичка партија освојила више од половине гласова на изборима. Не знамо откуд потиче ова крупна нетачност.

Затим се на 48. страни наилази на неспретно тврђење које ствара утисак да је за аустријске владавине Далмација чинила део Хрватске. Тамо се изреком каже како се Далмацијом тад наводно управљало из Загребла!

На идућој страни очекује нас карта југословенске краљевине с крупном грешком, где се као део Југославије пре 1941. године указује Истра, као и Задар и острва. Одмах за овом долази нова грешка, јер се каже (стр. 50) да је Бановина Хрватска својевремено створена од Приморске и Дравске бановине.

На жалост ту није крај. На страни 57. наилазимо на тврђење да се град Јаши налази на западу Румуније, док он, као што је познато, лежи уз румунску источну границу. Грешку сличне врсте затичемо и на 70. страни, где се за Македонију тврди да у њој албанска мањина живи на истоку, а бугарска на западу!

Овакве грешке требало би свакако исправити у другом издању. Оне ипак не могу да помуте општи утисак о књизи с чијим се аутором ми у много чему слажемо.

др Драгољуб М. Поповић

Миле Кордић, БОЖИЋНА ПОБУНА У ЦРНОЈ ГОРИ 1918, "Стручна књига", Београд, 1991, стр. 334.

Поред многобројних историјских дела о Првом светском рату и поратним догађајима у нашој земљи, појављују се све више дела фељтонистичког и књижевно-публицистичког жанра. Она су по правилу усредсређена на поједине догађаје и имају за циљ да најширој читалачкој публици прикажу оно што је мање или недовољно познато иако је у датом времену оставило дубоке трагове и често представља трагедију народа једног подручја или краја.

Од таквих побуда је пошао и Миле Кордић пишући своје дело о Божићној побуни у Црној Гори 1918. године. Не желећи да се бави историјским истраживањима и проблемима односа Краљевине Србије и Краљевине Црне Горе пред уједињење и непосредно после њега, као ни организацијом власти и управе у уједињеној Краљевини СХС после 1. децембра 1918, писац се определио да у једном литерарном (књижевно-историјском) делу читаоцима осветли један мање познати догађај. Желећи да што верније опише живот и односе у Црној Гори као и трагове које је Божићна побуна оставила, писац се највише служио казивањима и записима учесника побуне. Историјска грађа и литература (чији је списак дат на крају књиге) су коришћене ради давања делу веће аутентичности. Осим тога писац је, како сам каже, тиме хтео да отклони сваку сумњу у пристрасност и једностраност у приказивању догађаја и да истовремено шире осветли утицаје на развој Црне Горе

од 1918. до 1924. године. Таквом комбинацијом широка читалачка публика је добила дело које јој открива многе појединости о уједињавању Црне Горе и Србије, њеним присталицама и противницима и улози појединих историјских личности.

Стога садржина књиге превазилази оквире одређене насловом. Последња поглавља књиге говоре о збивањима између 1924. и 1926. године. Писац то оправдава рефлексима које су остале од Божићне побуне (одметништво, мешање других држава, рад и активности емиграције).

Држећи се основног догађаја, Миле Кордић на самом почетку даје неку врсту увода у коме говори о Црној Гори између 1916. и 1918. (капитулација, бегство краља Николе с породицом и виђенијим личностима, аустроугарска окупација и облици отпора - комитски покрет). Затим прелази на сам чин уједињења Црне Горе и Србије, односно Подгоричку скупштину од 27. новембра 1918. године. Видећи у њој главни узрок Божићне побуне, писац говори о поларизацији Црногораца на присталице и противнике уједињења. Износиће укратко ко је припадао којој страни (омладина и већи део народа за уједињење а богати слој за очување монархије у Црној Гори), писац већу пажњу посвећује функционисању привремене власти до 1. децембра 1918, настанку Краљевине СХС и оцени стања у Црној Гори у децембру 1918. године.

Појавом првих одметника и организовањем нових комитских чета назире се будући догађај - Божићна побуна. Према пишевом мишљењу, у позадини свега су екс краљ Никола и група угледних емиграната у Француској и Италији а на домаћем терену угледне гларварске породице познате по верности и оданости породици Петровић. Своју тежњу за очувањем монархије и самосталне Црне Горе објашњавају потребом ширења државе на северну Албанију преко Скадра, што може бити само од користи будућој уједињеној држави Јужних Словена. Као главну личност и инспиратора побуне Кордић означава Јована Пламенца. Своје тврђење заснива на чињеници да је Пламенец пред буну путовао кроз Црну Гору, обилазећи све нахије и буњећи народ против нове власти. Има такође података да је одржавао везу са Италијанима и њиховим трупам у Бару и Котору. На тим чињеницама и на значају личности Пламенца писац изводи закључак да је побуна била озбиљан догађај. Томе иде у прилог и чињеница да су јој се супротставили само омладинци под вођством Марка Даковића, малобројна југословенска војска и нешто жандармерије.

Сам ток буне писац даје врло прегледно, задржавајући се нешто више само на борбама око Цетиња, и описује расплет и ефекте свих локалних сукоба по нахијама. Затим следи анализа узрока општег слома побуне и последица које ће настати. По Кордићевом мишљењу, прави центар побуне се налазио ван Црне Горе. То су били градови у Албанији (Драч, Медова, Скадар) у којима је било доста емиграната. Осим тога доста се очекивало од помоћи Италијана и њихове војске. Сарадња међу њима није била најбоља а истовремено је дошла француска интервенција, што ће пресудно утицати на исход догађаја. Из тих разлога писац се више бави приликама ван Црне Горе, нарочито од 1919. до 1921. године.

Писац пре свега говори о деловању тзв. "владе у емиграцији" за живота краља Николе. Њена делатност се сводила углавном на покушаје ангажовања Италије и других сила победница да у Версају покрену питање (обнова монархије и враћање Николе I на престо) па да тек након тога признају уједињење Југословена у Краљевину СХС. Исто тако се приказује политичко деловање на део емиграције да се не враћа у земљу и да не призна нову

државу као и покушај њеног војног и политичког организовања, јер се пораз Божихне буне сматрао као привремени неуспех па је зато било потребно боље организовање. Да је то било основно гледиште вођа црногорске емиграције сведочи оснивање војних (добровољачких) јединица у Гаети (Италија) и оснивање логора за прихватање бегунаца из домовине. Емиграција истовремено ради на повезивању са званичном Италијом и чини напоре да покрене и користи италијанске трупе на нашој обади али с мало успеха. Као по правилу, рад емиграције прате унутрашњи сукоби чега неће бити поштеђена ни црногорска емиграција. Документи показују промене у "влади", додељивање високих војних звања (чинова), унапређења цивилних лица, одлуке о повећању плата и помоћи избеглицама. Све је то изазивало доста трзавица и испуњавало време до краја 1920. и почетка 1921. године.

Тада настаје прелом у положају емиграције. После закључења Рапалског уговора између две краљевине (СХС и Италије) став званичне Италије према емиграцији почиње лагано да се мења (ограничавање броја војника у Гаети и цивила у избегличким логорима). До потпуног прекидања помоћи емигрантима и распуштања војних и избегличких логора доћи ће тек у лето 1921. Убрзо после смрти краља Николе (марта 1921. у Вишију) дошло је до политичких сукоба између краљевих наследника и водећих политичара у редовима емиграције. Члановима породице Петровић (краљици Милени, кнезу Михаилу и Петру) се замерало за покушаје да успоставе везе са званичном влашћу у Краљевини СХС (породицом Карађорђевић) и обезбеде апанажу као и све веће везивање за сроднике у Италији и Русији а све мање интересовање за емиграцију и побуњенике у Црној Гори.

Све је то утицало на прилике у Црној Гори. Кордић износи податке о почетку предаје већег броја побуњеника разочараних у емиграцију и о слабљењу акција одметника. До потпуног смиревања није дошло због, по пищевим наводима, освета званичне власти бившим побуњеницима и њиховим породицама. Због тога је између 1921. и 1924. долазило до нових сукоба, неке врсте хајдучије или разбојништва. Уље на ватру долиће последњи покушај рушења власти у земљи уз страну помоћ и неоправдана убиства виђених Црногораца који су подједнако критиковали обе стране. Писац посебну пажњу поклања покушају генерала Вешовића да из Београда организује побуну у Црној Гори. Акција није успела, Вешовић је ухапшен и изведен пред војни суд али је ослобођен. По речима писца ова епизода показује да је било грешака на обе стране. Иако је доказано да је учинио тешка кривична дела, Вешовић је ослобођен зато што је био оптужен за дела за која је била проглашена амнестија. Јован Пламенац је поново покушао да дигне буну, уз помоћ арбанашких племена Груди и Хоти и неких војника и официра одбеглих из Црне Горе. Међутим, ни овога пута, сем локалних сукоба, ништа се није озбиљније догодило. Појава одметништва и напада на државне чиновнике било је још извесно време а 1924. све престаје после погибије вођа одметника и хапшења већине јатака.

По Кордићевом мишљењу тачку на све је ставио сам Јован Пламенац - личност око које се све вртело. Упутио је дугачко писмо краљу Александру I Карађорђевићу и највишим државним органима у Југославији у коме је изнео своје заслуге за Црну Гору и Југославију и изразио лојалност владару и новој власти. То "покајање" је прихваћено и Пламенац је убрзо постао дипломата нове државе, макар само формално да би добио одговарајућу пензију. Безуспешан је био покушај да се изведе пред суд због завођења народа и наговарања на побуну. На познатом Цетињском процесу одметницима (који је трајао пуне две године, од 1924. до 1926) чуло се много

оптужби на рачун Пламенца као главног кривца за све побуне и сукобе у Црној Гори.

Било је и много критика на рачун омладине и присталица уједињења због жеље да брзо наплате свој допринос стварању Краљевине СХС. Власти су оптужене за терор, корупцију, незаконита хапшења па чак и убиства. Све те чињенице писац износи да би илустровао однос између самих Црногораца речима: "Једни у окове, други у фотеле".

Љубитељи књижевно-историјских дела добили су овом књигом врло занимљиво штиво, писано добрим језиком, које се лако и брзо чита а никога не оставља равнодушним. Истраживачи, историчари и политиколози су добили нов подстицај да даље истражују и размишљају над многим недо-вољно или мало познатим појединостима и тиме допуњују већ утврђене чињенице о познатим догађајима у Црној Гори, које имају велики значај за Југославију. Спрега унутрашњих и спољних непријатеља Југославије, дво-лична политика неких држава, неодлучно деловање неких југословенских органа од врха државе до судства, компромиси у корист појединаца а на штету друштва као целине као да бришу разлику између прошлости и садашњости. Да ли је сличност случајна или законито нужна? Да ли је писац намерно хтео да наведе читаоца да се, забављен занимљивим догађајима из прошлости, озбиљно замисли над оним што се наговештавало као могуће у садашњости и што се, после изласка књиге из штампе, почело догађати у стварности? Сасвим свеједно, писац је успео да створи дело у коме свако може да пронађе и види оно што га занима.

Мирослав Б. Милојевић

др Милутин Ђуричић, ОБИЧАЈИ И ВЕРОВАЊА АЛБАНАЦА, Београд, 1995, стр. 708.

Ове године је из штампе изашла књига др Милутина Ђуричића који се четрдесет година бавио проучавањем албанских правних обичаја на Косову и Метохији, Плавско - Гусињској области и Северној Албанији.

Књига је од значаја за правну етнологију, правну историју, теорију државе и права, историју религија и обичаја. Пружају се широка сазнања о психологији и менталитету Албанаца, крвној освети, положају полова, механизму ропства, пречег права куповине и примени римског права у пракси Албанаца, али и слика о томе кроз које су фазе прошли обичаји словенских народа пре настајања њихових држава.

Аутор је полиглот, па се користио етнографском грађом на српском, француском, немачком, албанском, руском, грчком, енглеском и турском језику.

Незадовољан дубином објашњења обичаја, као адвокат у Пећи анкети-рао је више стотина извештача, господара кућа, обичајних судија, сељака и грађана, мушкараца и жена и њиховим исказима и судским одлукама потпуно доказао своја објашњења и закључке.

Рад је подељен у 49 поглавља од којих се свако може посебно читати као целовита мања или већа монографија. Та поглавља су следећа: Извори обичајног права Албанаца; Сакрално право у албанским обичајима; Фор-мализам и симболика у арбанашкој беси; Племенски морал и заштита; О методу сакупљања албанских правних обичаја; Окамењеност правних оби-чаја Албанаца и потреба њиховог превазилажења; Чиниоци крвне освете